

1991 йил 17 март куни Совет Иттифокини саклаб қолиш масаласида бутуниттифок референдуми ўтказилди. Расмий маълумотларга кўра, унда катнашганларнинг катта қисми СССРни саклаб қолиш тарафдори бўлган. Бирок бу референдумни чуқур таҳлил қилганда, унинг бир қатор жиддий камчиликлари ва салбий жihatлари яққол намоён бўлади.

Аввало, мазкур референдум ҳақиқий демократик муҳитда ўтказилмаган. Ўша даврда совет тизими ҳали ҳам қучли маъмурий-бюрократик назорат остида эди. Оммавий ахборот воситалари асосан марказий ҳокимият манфаатларини ҳимоя қилар, муқобил фикрлар эса кенг тарғиб этилмасди. Натижада, аҳолида эркин ва ҳолис танлов қилиш имконияти чекланган эди.

Иккинчидан, референдум саволи ўзи муаммоли шаклда тузилган эди. Саволда “янгиланган федерация сифатида СССРни саклаб қолиш” деган ибора ишлатилган. Бу эса кўпчилик учун ноаниқ ва чалқаш тушунча бўлиб, одамлар амалда қандай давлат тузилиши назарда тутилганини тўлиқ англамасдан овоз беришган.

Учинчидан, бир қатор республикалар — хусусан, Болтиқбўйи давлатлари, Грузия ва

бошқалар — бу референдумда иштирок этмади. Бу эса унинг хақиқий “бутуниттифок” характериға путур етказди. Яъни, барча халқлар иштирок этмаган қарорни умумий ирода сифатида қўрсатиш тарихий ва сиёсий жihatдан шубҳали эди.

Энг муҳими, референдум натижалари амалда ҳаётға татбиқ этилмади. Орадан қўп ўтмай, 1991 йил охирида СССР барибир парчаланди. Бу эса референдум сиёсий жihatдан самарасиз ва реал вазиятдан узок бўлганини қўрсатади. Яъни, халқ иродаси деб қўрсатилган натижа давлатни саклаб қилишға қодир бўлмади. (ҳаммаси ёлгон экани исботланди)

Шу нуқтаи назардан қараганда, мазкур референдумни тарихий хато сифатида баҳолаш мумкин. У на демократик стандартларға тўлиқ жавоб берди, на халқларнинг хақиқий манфаатларини ақс эттирди, на эса сиёсий барқарорликни таъминлай олди.

Хулоса қилиб айтганда, СССРни саклаб қилиш бўйича ўтказилган референдум — ташки жihatдан қатта сиёсий воқеа бўлса-да, мазмунан муваффақиятсиз ва зиддиятли жараён бўлиб, у совет тизимининг инқирозини тўхтата олмаган тарихий эпизод сифатида қолди.

Абу Муслим (профессор)